

В. І. Безпрозванна,
*магістр спеціальності «Середня освіта. Біологія»,
71 група природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук., доцент В. В. Танська
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

НАСТУПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ МІЖ РІЗНИМИ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

Екологічні проблеми набули глобального характеру. Головна причина такого стану – тотальна екологічна безвідповідальність суспільства, орієнтація освіти на виховання користувача, а не охоронця природи.

У системі неперервної екологічної освіти важливого значення набуває забезпечення цілісного виховного процесу на всіх етапах навчання й виховання дітей. Неперервність в екологічному вихованні може бути досягнута оптимальною організацією наступності між дитячим садком і школою, що передбачає послідовне формування екологічного вихованої особистості старшого дошкільника і першокласника.

Гострота сучасних екологічних проблем висунула перед педагогічною теорією, дошкільною і шкільною практикою завдання великої економічної і соціальної ваги: виховання молодого покоління в дусі бережливого, відповідального ставлення до природи, захисту і відновлення її багатств.

Актуальність дослідження. Чільне місце в системі екологічної освіти належить початковій школі. У працях І. Бека, Л. Виготського, Д. Ельконіна та інших визначається, що молодший шкільний вік сприятливий для формування культури екологічної поведінки, оскільки у цьому віці відбуваються значні зміни у всій психічній сфері дитини [5]. Наступність як педагогічна проблема знайшла своє відображення в багатьох працях як зарубіжних (Є. О. Гугель, Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці та ін.), так і вітчизняних педагогів (В. І. Водовозова, К. Д. Ушинський, А. С. Симонович, Є. І. Тихєєва, С. Т. Шацький).

Мета статті – висвітлити проблему наступності формування екологічної культури у системі освіти дітей дошкільного і шкільного віку.

Формування у підростаючого покоління нової культури ставлення до природного середовища – одне з найважливіших завдань сьогодення. Для досягнення цивілізованого підходу до процесів взаємодії суспільства і природи необхідно два важливих чинники – екологічна політика та екологічна свідомість. Розв'язанню проблем екологічної кризи допоможе тільки екологічно вихована, грамотна і культурна людина.

Досягнення суттєвих результатів у цьому напрямі можливо за умов застосування принципу наступності в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, зокрема під час переходу від початкової до основної її ланок у курсах природничого циклу, що, в свою чергу, зумовлює пошук нових та переосмислення існуючих підходів до екологічного виховання учнів. Важливість ситуації посилює той факт, що в сучасній школі не можливо виділити жодного іншого предмета, який мав би такі найсприятливіші умови для виховання у школярів дбайливого ставлення до природи, як природознавство, а згодом – і географія. Це пов'язано з універсальністю природничо-географічних знань, змістове наповнення яких має розширюватися й поглиблюватися з роками, сприяючи вихованню екологічно свідомої особистості зі сталими екокультурними і поведінковими переконаннями. Культура поведінки в цьому випадку визначається як спосіб організації особистістю власних дій і вчинків, що забезпечують її різнобічний гармонійний розвиток і не суперечать інтересам суспільства.

Наступність визначається, як зв'язок між різними етапами і ступенями розвитку в природі, суспільстві, пізнанні, коли нове, змінюючи старе, зберігає в собі деякі його

елементи, тобто у новому завжди зберігаються елементи попереднього етапу розвитку. Також принцип наступності передбачає встановлення тісних зв'язків між ланками в системі неперервної освіти. А саме «узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один із одним: дошкілля – початкова школа» [5].

Загалом наступність – це одна з об'єктивних закономірностей розвитку будь-якого явища, завдяки якому розвиток безперервний [3]. З іншого погляду "наступність" – ускладнення комплексу знань, умінь, навичок (за умов систематичного використання певних форм, методів, технологій, засобів, прийомів організації навчально-виховного процесу) із послідовним їх розширенням та поглибленням за узгодженого переходу від однієї ланки до іншої в педагогічному процесі. Отже наступність у навчанні слугує ніби сполучною ланкою з одного боку, між "старими" і "новими" природничими знаннями, з іншого боку – між різними етапами безперервного шкільного навчання. Таким чином методологічна, або інтегративна, за Ю. Кустовим, функція наступності полягає в забезпеченні умов для інтеграції знань в єдину цілісну систему [7].

Наступність в екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників – це такий вид взаємозв'язку у змісті, методах, засобах і формах роботи на різних ступенях системи екологічного виховання, який забезпечує послідовне формування екологічної вихованості особистості, через опору на досягнутий нею рівень вихованості і готує її до виконання більш складних вимог на наступних етапах навчання і виховання [4; 8].

Встановлено, що педагогічними умовами реалізації наступності у вихованні екологічної культури в учнів початкової та основної школи в курсах природничого циклу є: удосконалення методики формування екологічної вихованості та культури школярів; спрямованості навчального змісту курсів природничого циклу на усвідомлення учнями цілісності навколишнього світу; побудови його з урахуванням принципу наступності.

Для забезпечення наступності у природничій освіті дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, педагог, насамперед, має ознайомитись із обсягом знань шестилітніх дітей, що приходять до школи. Тому, що у першому класі вивчення природи продовжується за тими ж змістовими лініями, що і у дошкіллі. Однак це не означає, що відбувається дублювання змісту – він розширюється і поглиблюється. Учні продовжують отримувати та розширювати емпіричні знання (факти, уявлення), а й формують теоретичні знання (поняття, узагальнення понять), вчать застосовувати їх у своїй діяльності.

В основній школі зміст природничої освітньої галузі реалізується через навчальні предмети і курси, які є традиційними для II ступеня загальноосвітньої школи: фізика, хімія, біологія, географія тощо. Крім того, в їхньому змісті відображаються світоглядні астрономічні знання, відомості про екологічну безпеку та природокористування, розкриваються наукові основи сучасних технологій і техніки тощо.

Природну основу розуміння молодшими школярами необхідності охорони довкілля умовно можна окреслити трьома рівнями [7]:

1. Рівень: об'єкти природи розглядаються окремо, без акцентування уваги на їх взаємозв'язок.

2. Рівень: об'єкти природи розглядаються у їх взаємозв'язку. Увага акцентується на тому, наприклад, чим харчуються ті чи інші тварини, вибудовуються відповідні ланцюжки живлення тощо.

3. Рівень: розглядаються не тільки об'єкти природи, а й процеси.

Третій рівень – це той рівень, коли знання екологічних зв'язків допомагає максимально пояснити явище дітям. У п'ятикласників же він лише формується. Вони звикли працювати з одиничними поняттями та термінами і тому нові необхідно вводити поступово, вчити дітей їх виокремлювати. Причому, не лише на репродуктивному рівні (запам'ятай, повтори), а й на основі вже сформованих уявлень і досвіду практичної

діяльності. Для формування культури екологічної поведінки та цілісних знань про природу необхідно: забезпечити наступність у формуванні знань між початковою та середньою ланкою; збільшити поінформованість школярів про існуючі екологічні проблеми та вплив стратегій особистого і родинного споживання на стан довкілля; адекватно оцінювати свої дії і вчинки стосовно природи та, в подальшому, відповідно їх регулювати; залучати учнів до практичної природоохоронної діяльності.

Основними джерелами формування екологічної культури молодших школярів є:

а) пізнавальна діяльність учнів, пов'язана зі спостереженням навколишнього середовища;

б) дослідницька діяльність, що передбачає різноманітну активну природоохоронну роботу;

в) практична (прикладна) діяльність, що виникає і розвивається під впливом цілеспрямованого дослідницького пошуку і формує активне ставлення до навколишньої дійсності, перетворюючи здобуті в процесі пошуку екологічні знання у практичні навички природоохоронної роботи.

Висновки. Отже, забезпечення наступності в організації природничої освіти дітей дошкільця – початкової школи – основної школи має здійснюватися цілеспрямовано та багатопланово: продовження формування чуттєвого досвіду дітей; застосування в роботі тих методів і прийомів розвитку, виховання і навчання, які знайомі й звичайні для них ще з дошкільця (спостереження, гра тощо), використання різноманітних форм організації навчально-пізнавального процесу, надання переваги завданням практичного характеру (вимірювання, дослідження, експеримент, проектування, моделювання тощо).

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
2. Богуш А. М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти // Дошкільнє виховання. – 2001. - №11. – С. 11– 12.
3. Бех І. Д. Правилорівідпідне виховання як суспільний виклик / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2004. – № 92. – С. 1–4.
4. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – С. 445.
5. Державний стандарт початкової освіти – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303> – Назва з екрану.
6. Зверев І. Д. Охорона природи й екологічне виховання // Виховання школярів –1985. - № 6. – С. 30– 35.
7. Лагутова А. Є., Танська В. В. Наступність у формуванні культури екологічної поведінки учнів початкової і основної школи – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/16518/1/%D0%9B%D0%B0%D0%B3%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_2.pdf – Назва з екрану.
8. Плохій З. Сучасний зміст екологічного виховання / З. Плохій // Дошкільнє виховання. – 2008. – № 3. – С. 3–6.